

עיונים לשבת פרשת פקודי עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבירה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבירה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

התחדשות

הרב שאולי גרינפלד

אצלם ולא הניחתו אשתו, אמרה מי צריך למי, אמר לה הן צריכין לי, אמרה לו חמת העכברים מי דרכו לילך אצל מי, העכברים אצל החמת, או החמת אצל העכברים, שמע לה וישב לו עד ששכח תלמודו".

תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי הלכו ליבנה, המקום בו התרכזו חכמי ישראל לאחר חורבן בית המקדש השני. ואילו רבי אלעזר הלך לאמאוס. הוא ציפה שחבריו יגיעו אליו, בכדי שיוכלו להמשיך ללמוד תורה ביחד, אך אלו העדיפו להישאר ביבנה. רבי אלעזר רצה לעזוב את אמאוס ולהצטרף אל חבריו, אך אשתו מנעה זאת ממנו תוך שימוש בדימוי מכוער: אתה החמת, המעיין המתגבר. וחבריי – הם כביכול העכברים. העכברים באים אל החמת ולא להיפך. רבי אלעזר נשאר באמאוס ושכח את תלמודו. המשך הסיפור, מובא בגמרא במסכת שבת⁴:

"כי הדר אתא [כאשר חזר ובא רבי אלעזר בן ערך אל חבריו], קם למיקרי בספרא [קם לקרוא בספר התורה], בעא למיקרא 'החדש הזה לכם'⁵, אמר: החרש היה לבם. בעו רבנן רחמי עליה, והדר תלמודיה [בקשו חכמים רחמים עליו וחזר תלמודו]. והיינו דתנן, רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר שהיא תבא אחרך. שחבריי יקיימוה בידך, ואל בינתך אל תשען. תנא: לא רבי נהוראי שמו אלא רבי נחמיה שמו, ואמרי לה רבי אלעזר בן ערך שמו, ולמה נקרא שמו רבי נהוראי - שמנהיר עיני חכמים בהלכה".

רבי אלעזר הגיע למצב שהתורה כל כך נשכחה ממנו, עד שאפילו לא הצליח לקרוא נכון את המילים הפותחות את פרשת החדש, ובמקום 'החדש הזה לכם', קרא החרש היה לבם. אולי לרמוז שלבו נהיה חרש ואטום.

ומדוע ניתן הרמז לרבי אלעזר דווקא בפסוק זה?

המשנה באבות¹, מלמדת אותנו על גדלותו המיוחדת של רבי אלעזר בן ערך:

"חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי, ואלו הן: רבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהושע בן חנניה, ורבי יוסי הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ורבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן: רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה, רבי יהושע אשרי יולדתו, רבי יוסי חסיד, רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא, ורבי אלעזר בן ערך מעיין המתגבר. הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם. אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בכף שניה מכריע את כולם.

רבי אלעזר בן ערך היה 'מעיין המתגבר'. וביאר הרמב"ם בפירוש המשניות²:

ורבי אלעזר בן ערך בטוב הרעיון וההבנה המרובה, ושכל עניין קשה הוא אצלו קל, שתבונתו גוברת על העניין".

לרבי אלעזר היה כח הבנה חזק, שידע להתגבר על עניינים קשים ומורכבים, כמו מי מעיין שמתגברים ופורצים. יתרונו של רבי אלעזר, היה אמור לסייע לו בהצלחה בהמשך חייו. אלא שהמדרש מספר, שלא כך קרה. לאחר שהרב הגדול רבן יוחנן בן זכאי נפטר, תלמידיו פנו לדרכם.

וכך מסופר במדרש קהלת רבה³:

"חמשה תלמידים היו לו לרבי יוחנן בן זכאי. כל זמן שהיה קיים [כלומר: שהיה חי] היו יושבין לפניו, כשנפטר הלכו ליבנה, והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאוס, מקום מים יפים ונוה יפה. המתין להם שיבאו אצלו ולא באו, כיון שלא באו בקש לילך

4 קמ"ז:
5 שמות י"ב, ב.

1 ב, ח.
2 עמ' רע"ח מהדורת הגאון מהר"י קאפח.
3 פרשה ז אות ב.

הראי"ה קוק זצ"ל, בספרו אורות הקודש¹⁰:

"והשלום המכליל את כל המחשבות הפזורות לרעיון נשגב ועשיר אחד נורא בהודו ומלא חיים עזיזים בתכנו, הוא **שומר את התורה** מכל שכחה נגד הריב המפרר את כל דבר לחלקים ומשכח".

השלום בין הדעות והרעיונות, מקשר בין כולם, ובכך מאפשר לזכור אותם. ואילו הריב – המריבה, שמשאירה כל דעה ורעיון בפני עצמו, הופכת את הכל לאוסף של ידיעות וסברות חסרות קשר, אשר כבר לא ניתן לזכור אותן, וסופם להשתכח.

הלבנה הגיעה למצבה בגלל ה'ריב' שהיה לה עם השמש, וה'ריב' הוא הגורם לשכחה. גם הפרידה בין רבי אלעזר וחבריו הביאה לשכחת התורה, ורק כאשר יחזור רבי אלעזר אל חבריו ויתחדש השלום, תשוב ותתגלה בו תורתו. מרן הרב הנזיר, ב'מקורות' לפרק זה, כתב¹¹:

"ריב משכח – בשם רבי שמשון מאוסטרופול¹²: בעא למקרא 'החדש הזה לכם' ואמר: החרש היה לבם, טעה בר"ת ריב, כבספר ציוני¹³, קליפת ריב משכח".

הרמז ל'ריב' נמצא לא רק באזכורה של הלבנה, אלא גם בשלושת האותיות שהתחלפו לרבי אלעזר: ד' ב' ר', ז' ב' י', כ' ב' ב'. שיוצרות את המילה 'ריב'. הריב משכח, ואילו השלום מביא את הזיכרון ואת הידיעה.

את חג הפסח, אנו פותחים בקריאה לאחדות. כל אחד מאיתנו בטרם יסב אל שולחן הסדר יכריז¹⁴: "כל דכפין ייתי וייאכול, כל דצריך ייתי ויפסח". הכרזת האחדות והשלום, הכרזת הזכירה כנגד הבאים להשכיח.

אולי נוכל להעלות רעיון, לפי חידוש שמרן ראש הישיבה והרב הראשי לישראל, הגר"א שפירא היה משנן באזנינו. וכך היתה לשונו באחד מהספדיו על עמיתו לראשות הישיבה הגר"ש ישראלי זצ"ל:

"התורה היא ענין של שפע. כתוב בגמרא סוטה⁶: 'חכמת סופרים תסרח'. מהי תסרח? אם היא חכמה, מדוע היא סורחת? אלא הפירוש הוא פשוט. הגמרא אומרת שמים סרוחים הם מים עומדים. כי מים חיים צריכים להיות ממעין נובע. חכמה צריכה להיות נובעת, לא ציטטות ולא מליצות".

הגמרא בסוטה, מונהרשימה של קלקולים שעתידיים להיות לפני ביאת המשיח. אחד מהם הוא ש'חכמות סופרים תסרח'. וביאר מרן ראש הישיבה, שחכמה סרוחה היא חכמה שאין בה התחדשות. היא 'מים עומדים' שהופכים ל'מים סרוחים' כיון שאין להם נביעה. שתלמידי החכמים אינם יודעים אלא לצטט את קודמיהם, ואינם מסוגלים לחדש בעצמם.

חלק מהבנייה והפיתוח של קומת התלמיד חכם של האדם, נעשית דוקא על ידי החברים. וכך לימד רבינו הרב צבי יהודה⁸:

"שימוש חכמים הוא הצד העליון, מה שכולל גם את ההרחבה ההעמקה והפלפול וגם את היחס האישי והדבקות בתלמידי חכמים. אבל יש גם צורך בחברים. לא חברים עמי הארץ או חברים מקולקלים, חס ושלום. אלא חברים בלימוד תורה ולימוד אמונה. שמחדדים זה את זה מעירים ומאירים זה לזה מתוך התחברות שייכות וניקה הדדית. 'קנה לך חבר'⁹".

מצוות קידוש החודש, מבטאת את כח ההתחדשות, כמו שאנו אומרים בברכת קידוש הלבנה:

"וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים **להתחדש כמותה** ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו".

הפסוק שאותו לא הצליח רבי אלעזר לקרוא, היה: החדש הזה לכם, כדי להזכיר לו שאף שבהיותו אצל רבו וחבריו היה לבו כמעין המתגבר, כאשר נשאר לבד, ללא דיבוק ודקדוק החברים, הוא איבד את הנביעה וההתחדשות, ולבו נהיה חרש.

הסבר נוסף, נוכל אולי ללמוד מדבריו של מרן

10 חלק א. יחוד השמות עמ' קי"ח.

11 אורות הקדש ב עמ' תקפ"ו.

12 נרצח בפרעות ת"ח – ות"ט.

13 רבי מנחם ציוני. מחכמי הקבלה. חי לפני כשש מאות וחמשים שנה.

14 הגדה של פסח, הא לחמא עניא.

6 מ"ט:.

7 מספד תמרורים עמ' ק"ח.

8 שיחות הרב צבי יהודה תלמוד תורה עמ' 165.

9 אבות א, ו.